

О.О. Пшик-Ковальська, Н.Я. Петришин
Національний університет “Львівська політехніка”

БАЗОВІ ПОЛОЖЕННЯ ЩОДО ЗДІЙСНЕННЯ ПЛАНУВАННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

© Пшик-Ковальська О.О., Петришин Н.Я., 2010

Наведено думки різних авторів щодо сукупності та сутності “принципів планування” та „принципів зовнішньоекономічної діяльності”. Запропоновано класифікаційні ознаки та змістове тлумачення принципів планування зовнішньоекономічної діяльності. Сформовано перспективи подальших досліджень теоретико-методологічних засад планування зовнішньоекономічної діяльності.

There are views of various authors on population and the essence of “planning principles” and “principles of foreign trade. A classification attributes and semantic interpretation of the planning principles of foreign trade. Formed for further study theoretical and methodological foundations of planning of foreign trade.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Особливістю розвитку сучасної економіки нашої країни є те, що епоха централізованого управління відійшла у небуття, а епоха ринкового механізму управління економікою знаходиться на стадії зародження. В умовах командно-адміністративної системи планування, вважалось центральною ланкою управління як на макрорівні, так і в межах окремого підприємства. Якщо раніше були чіткі інструкції на зразок п'ятирічних планів, “планування від досягнутого” контрольні цифри, стандартизація завдань, адміністративні методи та контроль і регулювання “зверху” (Держплан, Держпостач, Держкомцін, міністерства і відомства), то в сучасних умовах доволі часто першочергова функція управління ігнорується. При цьому доцільно зауважити, що життєдіяльність будь-якого задуму неможлива без здійснення планування.

Сьогодні виникла необхідність в уточненні сутності та особливостей здійснення планування зовнішньоекономічної діяльності, оскільки в умовах фінансово-економічної кризи продумана зовнішньоекономічна діяльність є ефективним інструментом виходу з неї. До того ж слід звернути увагу на те, що фактично відсутні наукові праці, які б висвітлювали питання, пов'язані із теоретико-методологічними засадами планування такої діяльності. Крім того, потребує додаткового обґрунтування інструментарій планування зовнішньоекономічної діяльності. Такий інструментарій охоплює принципи планування (основні вихідні положення щодо здійснення планування зовнішньоекономічної діяльності), методи планування (способи та прийоми здійснення планування зовнішньоекономічної діяльності), процедуру планування (порядок здійснення планування зовнішньоекономічної діяльності), технологію планування (послідовність етапів розроблення планів, що передбачає деталізацію операцій кожного етапу та його ресурсне забезпечення).

Розглянемо ретельніше принципи планування зовнішньоекономічної діяльності, оскільки в наукових працях відсутня чіткість в ідентифікації таких принципів, а саме: немає єдиного підходу до їх виділення, не сформовано їх класифікації за істотними та незалежними ознаками. Дотримання принципів планування зовнішньоекономічної діяльності сприятиме ефективнішій реалізації такої діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Для комплекснішого виділення принципів планування зовнішньоекономічної діяльності проаналізуємо, зокрема, принципи планування та принципи зовнішньоекономічної діяльності.

В законі “Про зовнішньоекономічну діяльність”, у статті 2 виділені такі принципи цієї діяльності: “...суверенітету України у здійсненні зовнішньоекономічної діяльності; свободи зовнішньоекономічного підприємництва; юридичної рівності і недискримінації; верховенства закону; захисту інтересів суб’єктів зовнішньоекономічної діяльності; еквівалентності обміну, неприпустимості демпінгу при ввезенні та вивезенні товарів” [1]. Зазначені принципи належать до принципів господарювання, які, своєю чергою, відрізняються від принципів управління. Зважаючи на те, що планування зовнішньоекономічної діяльності є управлінською категорією, а ще точніше – видом управлінської діяльності використання усіх вищезгаданих принципів не завжди буде коректним.

П. Друкер виділив сім принципів менеджменту, що безпосередньо впливають на визначення специфіки конкретної функції менеджменту – планування зовнішньоекономічної діяльності. До вищезгаданих принципів належать [2, с. 231 – 232]: орієнтація менеджменту на людину; культурна природа менеджменту; інтегрування інтересів працівників організації навколо загальних цілей; розвиток здібностей усіх працівників організації та ефективне їх використання на усіх рівнях менеджменту; поєднання комунікацій між працівниками та їхньою індивідуальною відповідальністю; уникнення спрощених підходів до визначення ефективності менеджменту за допомогою показників продажу, прибутку тощо; цілеспрямованість у досягненні кінцевого результату.

Уперше загальні принципи планування були сформульовані французьким ученим Анрі Файолем – засновником класичної адміністративної школи управління. Науковець виділив п’ять принципів: необхідність, єдність, безперервність, гнучкість та точність [3]. Р. Акоф дещо пізніше обґрунтував ще один принцип – принцип участі [4]. Проте наукова думка не стоїть на місці і поряд із класичними шістьма принципами планування широкого поширення набули загальноекономічні принципи: системність, цілеспрямованість, комплексність, оптимальність, ефективність, науковість, пріоритетність, збалансованість, зайнятість, директивність, самостійність, рівнонапруженість, конкретність, об’єктивність, динамічність, ризик та ін [3]. Варто згадати теж про принципи формування та реалізації технологій стратегічного планування, виокремлені Н. Петришин, а саме: безперервності, послідовності, системності, координації, гнучкості, участі, оптимальності, динамічності, адекватності.

У міжнародній практиці прийнято виділяти дві групи принципів функціонування міжнародних економічних відносин: загальні (міжнародні) та специфічні (національні) [5]. Загальні принципи викладені у декларації ООН “Новий економічний порядок”, до них належить принцип суверенітету кожної держави, мирного співіснування, рівноправності, мирного врегулювання спірних проблем, поваги прав та свобод людини, взаємодопомоги, взаємної вигоди, невтручання у внутрішні справи один одного, сумлінного виконання міжнародних зобов’язань тощо [5]. До специфічних (національних) належать основні базові положення здійснення міжнародних економічних відносин конкретної держави, закріплені в національному законодавстві.

Існують й інші думки [6] щодо верифікації принципів зовнішньоекономічної діяльності, а саме – виділяють три рівні таких принципів: загальні, специфічні і національні. У цьому випадку специфічні та національні принципи не ототожнюються, а навпаки, під специфічними розуміють принципи ЗЕД, закріплені у відповідних міжнародних правових актах, які є обов’язковими для виконання усіма державами, що підписали той чи інший акт [6].

До принципів зовнішньоекономічної діяльності, що діють у Європейському Союзі, належать [6]: контроль і оформлення документів на товари, що перетинають національні кордони; свободу пересування осіб для працевлаштування або постійне місце проживання у будь-якій країні; уніфікацію технічних норм і стандартів; відкриття споживчих ринків; лібералізацію фінансових послуг; поступове відкриття ринку інформаційних послуг; лібералізацію транспортних послуг; створення сприятливих умов для промислового співробітництва з урахуванням законодавства про права на інтелектуальну і промислову власність; усунення фіскальних бар’єрів. Ці принципи закріплені в Білій книзі (1985 р.).

Отже, зважаючи на широкий спектр принципів як планування, так і зовнішньоекономічної діяльності, доцільно їх уніфікувати до принципів планування зовнішньоекономічної діяльності.

Постановка цілей. У контексті визначеної проблематики та за результатами аналізу останніх досліджень у роботі встановлено такі цілі: сформувані класифікаційні ознаки та змістове тлумачення принципів планування зовнішньоекономічної діяльності.

Виклад основного матеріалу. Проведені дослідження та проаналізовані праці різних науковців [1–12] щодо систематизації принципів планування зовнішньоекономічної діяльності дають змогу запропонувати класифікацію таких принципів за ознаками здійснення планування, функціональним призначенням планів та змістовим наповненням планів (рисунок).

Рис. 1. Принципи планування зовнішньоекономічної діяльності

Принцип єдності і системності припускає, що планування зовнішньоекономічної діяльності має системний характер, передбачає розгляд усіх суб'єктів такої діяльності, як системи, яка складається зі структурних взаємопов'язаних та взаємодіючих елементів. Єдність забезпечується через взаємну узгодженість усіх видів планів, їхніх показників, єдиною методологією розрахунку фінансових показників. Зміст принципу безперервності полягає у тому, що планування зовнішньоекономічної діяльності повинен мати циклічний характер. Тобто таке планування має здійснюватись постійно, розроблені плани повинні безперервно приходити на зміну один одному у межах встановленого періоду. Цей принцип взаємопов'язує перспективні, поточні та оперативні плани. Принцип наукової обґрунтованості планування зовнішньоекономічної діяльності вимагає всебічного обґрунтування планових рішень відповідними техніко-економічними розрахунками, необхідними прогнозними, програмними документами, документами планування, доктринами тощо. Цей принцип забезпечує розроблення документів планування на науковій основі, постійне удосконалення методології та використання світового досвіду в галузі зовнішньоекономічної діяльності. Головне в принципі збалансованості планування зовнішньоекономічної діяльності – це, з одного боку, врахування інтересів суб'єктів такої діяльності, а з іншого, – забезпечення необхідного впливу на них та здійснення координуючого регулювання в необхідному напрямку для суспільства. Принцип стабільності декларує незмінність показників планів. Принцип гнучкості полягає у створенні можливостей для того, щоб процес планування міг змінювати свій напрям відповідно до певних умов та обставин. Зміст принципу точності зумовлює конкретизацію та деталізацію планів зовнішньоекономічної діяльності до такої міри, яку уможливають зовнішні і внутрішні умови функціонування суб'єктів такої діяльності. Принцип пріоритетності визначає

певні головні моменти планування зовнішньоекономічної діяльності, які верифікують за критеріями достатності ресурсів, терміновості ухвалення рішення найважливіших проблем тощо. Принцип ефективності планування зовнішньоекономічної діяльності полягає у тому, щоб витрати на складання плану були меншими за ефект, який приносить його виконання.

Сутність принципу оптимальності використання застосовуваних ресурсів полягає у тому, що використання різного роду ресурсів у процесі зовнішньоекономічної діяльності повинно здійснюватись відповідно до встановлених цілей, визначених лімітів у конкретних напрямках. Принцип орієнтації планів на якнайповніше задоволення потреб суспільства забезпечує визначення основних засад зовнішньоекономічної діяльності, які б охоплювали інтереси суспільства за допомогою комплексу наукових досліджень щодо обсягів, потенціалу, структури імпорту та експорту. Принцип постійного аналізу та контролю виконання плану полягає у постійному контролі за досягненням планових показників зовнішньоекономічної діяльності, своєчасного усунення недоліків, які виникають в процесі такої діяльності, та здійснення необхідних заходів щодо досягнення бажаних результатів. Принцип цілеспрямованості планування передбачає, що усі процедури планування зовнішньоекономічної діяльності здійснюються відповідно до встановлених цілей. Принцип відповідальності полягає у тому, що органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, підприємства в межах своїх повноважень відповідають за виконання документів планування зовнішньоекономічної діяльності. З метою узгодження, планових розрахунків, а також контролю планів доцільно, щоб найважливіші складові їх частини були виконані у письмовій формі.

Сукупність принципів, які систематизовано під класифікаційною ознакою за змістовим наповненням, є результатом творчості вітчизняних законодавців, які на початку 1991 року узагальнили деякі загально визнані міжнародні основи організації зовнішньоекономічної діяльності [1; 2]. Кожен із зазначених принципів зовнішньоекономічної діяльності доцільно адаптувати до принципів планування такої діяльності.

Принцип свободи зовнішньоекономічного підприємництва зумовлює засади планування такої діяльності, які ґрунтуються на праві суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності добровільно вступати у зовнішньоекономічні зв'язки, обов'язку додержувати під час здійснення такої діяльності порядку, встановленого законами України [1]. Принцип юридичної рівності і недискримінації полягає у тому, що планування зовнішньоекономічної діяльності має орієнтуватись на рівності перед законом усіх суб'єктів такої діяльності, незалежно від форм власності. Сутність принципу верховенства закону полягає у тому, що планування зовнішньоекономічної діяльності має орієнтуватись на вітчизняне та частково охоплювати міжнародне законодавство. Принцип захисту інтересів суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності зумовлює те, що в плані реалізації міжнародних операцій мають бути відображені права учасників цих операцій. Принцип еквівалентності обміну доцільно враховувати під час планування експортно-імпортних операцій.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Проведені дослідження свідчать про те, що немає чіткої класифікації принципів планування зовнішньоекономічної діяльності. Існуючі принципи є неповними та суперечливими. Тому на підставі огляду літературних джерел сформовано класифікацію принципів планування зовнішньоекономічної діяльності за ознаками здійснення планування: функціональним призначенням планів та змістовим наповненням планів. Використання вищенаведених принципів створить можливості для визначення цілей, завдань та характеру складання, контролю за виконанням планів, сприятиме скороченню тривалості, зниженню собівартості, покращанню організації та технології здійснення зовнішньоекономічної діяльності. Жоден окремих принцип не може визначити методологію такого планування, хоча відображає певну його вагому ділянку, лише сукупність усіх цих принципів надає таку можливість.

Результати дослідження є перспективними для подальшого вивчення теоретико-методологічних засад планування зовнішньоекономічної діяльності, а саме – формування методів, визначення процедури та технології планування такої діяльності.

1. Закон України “Про зовнішньоекономічну діяльність” від 16.04.91 р. №959-ХІІ [Електронний ресурс]. – Режим доступу до закону: <http://search.ligazakon.ua>. 2. Зовнішньоекономічна діяльність підприємств: підручник для вузів / І.В. Багрова, Н.І. Редіна, В.Є. Власюк, О.О. Гетьман / За ред. д-ра екон. наук, проф. І.В. Багрової. – К.: Центр навчальної літератури, 2004. – 580 с. 3. Планування діяльності підприємства. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.grinchuk.lviv.ua/book/172/2667.html>. 4. Орлов О.О. Планування діяльності промислового менеджменту / О.О. Орлов. – К.: Скарби, 2002. – 336 с. 5. Суть, форми та принципи розвитку міжнародних економічних відносин. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.prodiplom.com.ua>. 6. Принципи зовнішньоекономічної діяльності [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://studentam.net.ua/content/view/4799/132/>. 7. Гребельник О.П. Основи зовнішньоекономічної діяльності / О.П. Гребельник / підручник. – К.: Центр навчальної літератури, 2004. – 384 с. 8. Тянь Р.Б. Планування діяльності підприємства / Р.Б. Тянь. – К.: МАУП, 1998. – 156 с. 9. Кузьмін О.Є. Теоретичні та прикладні засади / О.Є. Кузьмін, О.Г. Мельник. – Л.: НУ “Львівська політехніка”, 2007. – 384 с. – (“Інтелект-Захід”). 10. Іванова В.В. Планування діяльності підприємства / В.В. Іванова. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 472 с. 11. Тарасюк Г. М. Планування діяльності підприємства / Г.М. Тарасюк, Л.І. Шваб. – К.: “Каравела”, 2003. – 432 с. 12. Алексеева М.М. Планирование деятельности фирмы / М.М. Алексеева. – М.: Финансы и статистика, 1997. – 248 с.

УДК 368.07:65.261:338.22

Н.Н. Пойда-Носик, Р.Й. Бачо
ДВНЗ “Ужгородський національний університет”,
кафедра фінансів

СТРАХУВАННЯ ЯК ВАЖЛИВИЙ ЕЛЕМЕНТ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМНИЦТВА

© Пойда-Носик Н.Н., Бачо Р.Й., 2010

Розглянуто зв’язок страхування з фінансовою безпекою підприємства. Страхування, виконуючи свої функції, захищає суб’єктів підприємницької діяльності від різних ендогенних та екзогенних ризиків, забезпечуючи безперебійний процес виробництва та стабільне зростання ринкової вартості підприємства в поточній і стратегічній перспективі.

The issue considers the relation between insurance and financial security of an enterprise. Insurance protects the enterprise from internal and external risks, providing for regular production process and stable increase of the enterprise’s market value in current and strategic perspective.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Проблема економічної та фінансової безпеки почала досліджуватися представниками вітчизняної економічної науки порівняно недавно. Чинником виникнення та постійного посилення уваги до цих проблем є трансформаційна та фінансова криза української економіки, яка охопила усі сфери і стала істотною перешкодою на шляху забезпечення сталого розвитку економіки та суспільства. Тому питання забезпечення економічної безпеки держави загалом та суб’єктів господарювання зокрема повинні розглядатися як один із найважливіших національних пріоритетів. Вирішення цих питань безпосередньо пов’язане з рівнем розвитку страхової галузі.